

Kütüphanecilik ve Disiplinlerarası Niteliği

Tülay Fenerci*

Öz

Kütüphanecilik toplumda bilginin yayımı, elde edilebilirliği, yönetimi, denetimi ve korunmasına yönelik etkinlikleri, sağladığı hizmetler bağlamında sistematik biçimde düzenleyen ve hizmetler için gerekli ilke, kural, yöntem, kuram ve araçlar (entellektüel ve diğer) geliştiren bir bilim dalıdır.

Kütüphaneciliğin temel olgu ve nesnelere kapsayan problem alanı karmaşık ve dışarıdan motive edilen bir özelliğe sahiptir. Bu durum onun disiplinlerarası niteliğini belirler. Öte yandan doküman evreninin giderek çeşitlenmesi ile bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ve buna paralel olarak toplumun bilgi gereksinimlerini karşılama biçimlerinde meydana gelen değişiklikler, kütüphaneciliğin problem alanını etkilemiş ve kütüphanecinin formasyonunda yansımalarını göstermiştir.

Giriş

Yazının amacı, kütüphaneciliğin uğraş alanını, kuram ve uygulama bağlamında betimlemeye çalışmak, disiplinlerarası niteliğini ortaya koymak ve kütüphanecilerin formasyonunda meydana gelen değişikliklere değinmektir. Bu doğrultuda konu, üç ana bölüm altında ele alınmıştır. İlk bölümde birey-doküman, toplum-doküman arasındaki ilişkiler çağdaş bilgi kuramının insan-nesne ilişkisini irdeleme biçimine dayanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda çağdaş bilgi

* Yrd. Doç. Dr. Tülay Fenerci, Ankara Üniversitesi DTCF Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesidir. E-posta: tfenerci@ttnet.net.tr

kuramının, teori-uygulama birliği konusundaki yaklaşımı, kütüphaneciliğin disiplinler ve uygulama alanları arasındaki bütünlüğü ile de uyumluluk göstermektedir.

İkinci bölümde, kütüphaneciliğin disiplinlerarası niteliği kütüphanecilik etkinliklerinin yarattığı problem alanı zemininde Piaget'nin "disiplinlerarası karşılaşma" ve "disiplinlerarası olma durumu" kavramlarıyla disiplinler ve uygulama alanları açısından irdelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise disiplinler bağlamında yapılan bilimsel çalışmaların önemi vurgulanmış ve teknolojik gelişmelerin kütüphanecilik formasyonuna yansımalarına değinilmiştir.

Kütüphanecilik

Yaşamı boyunca kütüphaneciliğin statüsünün yükselmesi ile enformasyonun depolanması ve erişiminde bilgisayar uygulamaları üzerine uğraş veren Shera (1903-1982), kütüphanecilik ve enformasyon bilimlerinde öncü bir kimlik sergilemiştir. Bir kütüphaneci, alim, filozof, kuramcı ve eğitimci olarak kütüphaneciliğin uğraş alanını şöyle tanımlar; "eğer kütüphanecilik toplumdaki epistemolojik problemle ilgilenmek olarak kabul edilirse, ki öyle olmalıdır da, kütüphanecilik aynı zamanda disiplinlerarasıdır (Rawski, 1973: 115). Shera, kütüphaneciliği toplumdaki epistemolojik problemle ilgilenen bir alan olarak tanımlıyor. O halde öncelikle "Epistemoloji ve toplumdaki epistemolojik problem nedir?" sorusunun yanıtlanması gerekmektedir.

Bilgi kuramı (epistemoloji),¹ bilen (insan) ile bilinen (nesne) arasındaki ilişkiyi inceler ve bilgiyi bu ilişkinin ürünü olarak ele alır. Bu anlamda bilginin ne olduğunu araştırır, bilen ile bilinenin özelliklerini, varlık karakterini ve aralarındaki bağları ortaya çıkarmaya çalışır. Çağdaş bilgi kuramı ise bilgiyi, nesnel gerçeğin insan zihnindeki yansıması olarak kabul etmektedir ve bilgi süreci insan bilincini her an biraz daha geliştirmektedir. Bu kuramda teori ve pratik bir birlik içindedir ve birbirlerini etkiler. İnsan bilgisi nesnel gerçeği sadece yansıtmakla kalmaz aynı zamanda ve sürekli olarak nesnel gerçeği yaratır da (Hançerlioğlu:

¹ Epistemoloji sözcüğü Fransızca konuşulan ülkelerde "bilim kuramı" yani "bilimlerin koyduğu sorunları inceleyen felsefe dalı" (aynı zamanda bilim felsefesi ile eşanlamlı) olarak kullanılır. Almanca konuşulan ülkelerde "bilim öğretisi" anlamına gelir. İngilizce konuşulan ülkelerde ise "bilgi kuramı" olarak ele alınmaktadır. Oysa Fransızcada bilgi kuramının teknik terimi, Yunanca gnosis'ten türetilmiş olan gnoseologie'dir (Akarsu, 1979: .68). Baldwin, bu noktada eşanlamlı kullanılan epistemoloji ve gnoseologie terimlerinin ayrılmasını bilginin özü, kaynağı ve sınıfını inceleyen bilgibilime epistemoloji, bilgi olgusunun varlık değeri bakımından eleştirisini gerçekleştiren bilgibilime ise gnoseologie denmesini önermiştir (Hançerlioğlu, 1977; 33). Baldwin'in böyle bir ayrımı gitmesinin temelinde, terimlerin bilgi kuramının dar ve geniş anlamlarına dikkat çekmek düşüncesi olduğu söylenebilir. Bu yazıda epistemoloji karşılığı olarak bilgi kuramı terimi kullanılacaktır

1977: 33).

Bilgi kuramı temelinde birey (insan)-nesne arasındaki ilişkiye ve ilişkinin ürünü olan bilgiye şöyle bir yorum getirebiliriz :

Birey açık bir sistemdir ve kendisi dışında kalan dünya onun dış çevresini oluşturur. Birey çevreyle sürekli etkileşim halindedir. Çevredeki değişimler, birey için çözülmesi gereken problem durumları yaratır. Ancak bireyin sahip olduğu nitelikler (eğitim düzeyi, yaşı, sosyal statüsü, yetenekleri, inanç ve değerleri vb.) problemi algılayış, kavrayış ve çözüm yöntemine etki eder. Dolayısıyla bireysel farklılıklar, belirli bir problemin (problem bireyden bağımsız olsa da) yarattığı birey-çevre etkileşiminin farklı görünüşler sergilemesine yol açar². Etkileşim aynı zamanda iki yönlüdür. Çevre yalnız nesnelere sınırlı değildir. Olaylar, olgular, süreçler vb'nin de yer aldığı karmaşık bir niteliğe sahiptir. Bireyin, çevrenin bu karmaşık ve dinamik yapısının kapsadığı tüm unsurları (nesne, olgu vb) gözlemlemesi, deneyimlemesi yani ilişkisi nesnel gerçeğin zihinde yaratılması sürecini başlatır. Bu sürecin aşamaları farkına varma, yönelme, onların özelliklerini ve aralarındaki ilişkileri çözümlemeye çalışarak soyut düşünceye varma, kavramlara yükselme ve dış dünya modelinin zihindeki yansımını/tasarımını gerçekleştirme biçiminde sıralanabilir.

Zihinde oluşan sanal modelin yapısı aynı zamanda bireyin nesnel bilgisini oluşturur. Kemp, "Bilginin Doğası (The Nature of Knowledge)" adlı kitabında, bireyin nesnel bilgisini, kişinin yalnız kendi zihninde tuttuğu ve ona ait olan bilgiyle yani kişisel bilgi (personal knowledge) ile eşanlamlı olarak kullanır. Kişisel bilgi ya da kişinin nesnel bilgisi bir yandan yeni gözlem ve deneyimlerle sürekli değişir ve zenginleşirken öte yandan nesnel gerçeği yaratır. Kemp, kişisel bilginin kayıt altına alınıp herkesçe elde edilebilir kılınması ile gerçekleşen bir başka bilgi türüne toplumsal bilgiye (public knowledge) değinir ve iki bilgi türü arasındaki etkileşimden söz eder (Kemp, 1976; 28). Bu noktada toplumsal bilgi ya da kayıtlı bilgiyi bireyin çevresine dahil olan yeni bir nesne türü olarak değerlendirebiliriz. Yalnız burada şöyle bir sorun ortaya çıkmaktadır. Geleneksel anlayışa göre kayıtlı bilgi deyimi, kağıt gibi bir ortama kaydedilmiş kitap, dergi vb formdaki bilgiyi ifade etmektedir. Oysa teknolojik gelişmelere paralel olarak bilginin kaydedildiği ortamlar ve formları çeşitlenmiştir. O nedenle yazının bundan sonraki akışı içerisinde "kayıtlı bilgi" deyimi yerine daha geniş bir içerik kazanmış ve kapsayıcı bir sözcük olan doküman, terimi kullanılacaktır.³

² Einstein'ın kurduğu görelilik kuramına göre, uzay-zaman büyüklükleri, gözlemcinin duruş noktasına ve devinim durumuna bağlıdır (Akarsu, 1979: 87). Einstein, özel görelilik kuramını şöyle açıklar : "Doğayı tanımlamak ve anlamak için kendi keyfimize göre seçtiğimiz bir koordinatlar sistemini kullanmamız zorunlu olsa bile, doğa yasaları herhalde bizim seçtiğimiz bir hareket biçimiyle bağımlı olmamalıdır" (Hançerlioğlu, 1977: 147) .

³ Bu konudaki tartışmalar için bkz. Michael K. Buckland. (1997). "What is a document", *Journal of American Society of Information Sciences* 48 (9) 804-809 [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.Buckland-What is a document JASIS 1997.html>[20.06.2003]

Bireyin çevresine dahil olan bu yeni nesne türü, çeşitli biçimlerde varlık göstermesinin yanı sıra içerdiği bilgi ile bireyi, kendi sınırlı çevresinde yine sınırlı gözlem ve deneyimleriyle oluşturduğu kişisel bilgisinin ötesine taşıyarak, onun, evrensel nesnel gerçekliği kavramasına olanak tanıyan bir potansiyele sahiptir. Dahası olaya pragmatik açıdan bakarsak bireyin yaşamının niteliğini yükselterek, üretkenliğini artıracak bir geri dönüşüm de sağlar. Ne var ki birey-doküman arasındaki ilişkiyi yaratan, anılan gerçeklik midir? Yine Shera'nın deyişiyle, "bir insanın bilebildiği kadarıyla kitap nedir ve kitabı bilebilen insan kimdir? *"What is a book that a man may know it and what is a man that may know a book"* (Jesse Shera, 1998) Dahası bireyin yeni nesneye yönelişini ve yeni nesne ile arasında bağ kurmasını sağlayan nedir?

Bu soruların yanıtı insanın varlıksal iki özelliğinde aranabilir; öğrenme ve iletişim. Bireyin dış çevre ile etkileşim içinde olduğuna daha önce değinmiştik. Dış çevrenin sürekli değişen ve dinamik yapısı insan için adapte olma sürecini başlatır. Bu durum aynı zamanda birey için çözümlenmesi gereken yeni problemlerin habercisidir. Problemlerin tanımlanması, çözüm yollarının aranması ve uyarılmanın gerçekleşmesi sürecinde birey, çeşitli araçlar kullanır (entelektüel ve diğer) ve böylesi durumların üstesinden gelmesini sağlayan en önemli varlıksal özelliği "öğrenme"dir. Öğrenme, problemlerin çözümü için yeni arayışları ve gereksinimleri gerektirir. (Ancak bu noktada dokümanın birey için öncelikli bir kaynak olması onun sergilediği davranışlarda ve davranışlarını biçimlendiren sosyal ve kültürel yapıda saklıdır: Birey→Doküman) Buna bağlı olarak birey-doküman ilişkisinde birey, varlıksal özelliği olan öğrenme ile doküman nesnesine yönelir ve problem durumu bağlamında ortaya çıkan gereksinim, aralarındaki bağın kurulmasını sağlar. Her iki taraf arasındaki ilişkinin güçlenmesi gereksinimin karşılanma düzeyi⁴ ve biçimiyle doğru orantılıdır. (Bu noktada ise dokümanların üretimi ve niteliği önem taşır: Doküman→Birey) Birey-doküman ve aralarındaki ilişki toplum-doküman düzeyine taşınarak genişletilebilir.

Toplum, değişik özellikleri olan küçük sosyolojik grupların bütünü olarak tanımlanabilir. Sosyolojik gruplar farklı özellikler sergilese de onları birleştiren bir üst kültür, inanç ve değerler sisteminin parçasıdır. Eğitim, siyasal ve ekonomik yapı ise toplumun bütününe egemen olan kültür, inanç ve değerler sistemine etki eden faktörler olarak değerlendirilebilir.

Diğer taraftan dokümanlar da çeşitli özelliklere sahiptir. Kapsadıkları konu alanları, içerdikleri bilginin düzeyi, üretimlerinde belirlenen kullanım amaçları (ansiklopedi, bibliyografya, indeks vb.), üretilme biçimleri, fiziksel özellikleri ve elde edilebilirlikleri gibi.

⁴ Bir dokümanın içeriği farklı kullanıcılar için farklı şeyler ifade edebilir. Burada devreye anlam faktörü girer. Anlamın tek bir görünüşü vardır. Ancak anlamın değeri dokümanın kullanıcıya göreliliğine dayanır. Gereksinimin karşılanması bu değerin en üst düzeye ulaşması durumudur (Kantor, 2002).

Bundan ötürü toplum (bilen) ile doküman (bilinen) arasındaki ilişkinin yaratılmasını sağlayanın "gereksinim" olmasına rağmen gereksinimin karşılama biçimi ve düzeyi her iki tarafın özelliklerinden etkilenir ve aralarındaki ilişkinin doğasını belirler.(Topluma egemen olan kavramlar, toplumun dokümanı kavrayışını, dokümanla ilgili nesnel bilgisini etkiler; dokümanların söz konusu toplum içindeki görünüşleri de toplum tarafından algılanışlarını etkiler.)

Bireyle nesne arasındaki ilişki, bu ilişkinin ürünü olan nesnel bilginin yada kişisel bilginin niteliğini belirler. Toplumsal düzeyde ise bilgi, daha karmaşık bir yapının ürünüdür ve oluşum süreci: Üretimi, yayımı, elde edilebilirliği, korunması, yönetimi ve denetlenmesi ile yakından ilgilidir. Bu anlamda toplumsal düzeyde bir bilgi sorunu yaşanmaktadır.

Kütüphanecilik bu açıdan toplumdaki bilgi sorunuyla ilgilenir. Hizmetleri aracılığı ile gereksinime dayalı toplum-doküman ilişkisini, sistematik biçimde düzenleyerek bu ilişkinin ürünü olan kütüphanecilik bilgisini (disipliner ve uygulama) üretir. Dolayısıyla kütüphanecilik bilginin yayımı, elde edilebilirliği, korunması, yönetimi ve denetlenmesine yönelik geliştirdiği ilkeler, araçlar (entelektüel ve diğer), yöntemler, kurallar vb ile bilginin oluşum sürecini etkiler ve sağladığı geri dönüşüm ile toplumsal bilginin niteliğini yükseltir.

Kütüphaneciliğin Disiplinlerarası Niteliği

Önceki bölümde de açıklandığı üzere kütüphanecilik, toplumun bilgi gereksinimini karşılamaya yönelik bir hizmet alanı ve bu hizmeti en etkili ve verimli biçimde gerçekleştirmeye yönelik ilkeler, kuramlar, araçlar (entelektüel ve diğer), yöntem ve teknikler geliştirmeye çalışan bir bilimdir. Temel amacı etkili erişimi sağlamaktır. Anılan amaç birbiri ile etkileşimli organik etkinlikler sistemini gerektirir. Söz konusu etkinlikler kütüphane, hizmet ve destek etkinlikleri olarak üç ana grupta toplanabilir. Etkinlikler sistemi aynı zamanda kütüphaneciliğin problem alanını yaratır. Problem alanını üç bölümde tanımlamak olanaklıdır:

1-Kütüphanecinin belirli görevleri yerine getirmek suretiyle gerçekleştirdiği ve günlük etkinlerini sahnelediği problem alanıdır.Bu görevler:

- a) Soruları yanıtlama;
- b) Problem çözme;
- c) (a) ve (b)'yi etkin kılacak prosedürler geliştirme;

2- Disipline özgü ilke, varsayım ve sorunların ve bunların mantıksal kökeninin, uygulamadaki görünüş ve özelliklerini keşfetmeye yönelik çabalarını sergilediği problem alanı;

3- Disipline ve uygulamaya özgü tüm unsurları, süreçleri, teknikleri vb. kapsayan, alanın içe dönük yani yansımali sorgulamasını yaptığı problem alanı (Rawski, 1973: 132).

Kütüphaneciliğin anılan geniş problem alanı bileşik bir karakteristiğe sahip olup Weinberg'e göre dışarıdan motive edilmektedir (Rawski,1973: 127). Kütüphaneciliğin problem alanı yukarıda anılan etkinlik grupları bağlamında şöyle özetlenebilir:

Kütüphaneci **kütüphane etkinliği** çerçevesinde sağlama, düzenleme, koruma, yerleştirme ve dokümanları kullanıma hazır hale getirme işlerini gerçekleştirir. Bu bağlamda, kullanıcının güncel ve potansiyel gereksinimlerini karşılamak ve kullanıcının yaklaşımlarıyla uyumlu erişim araçları üretmek için derme geliştirme etkinliğinde bulunur. Dermede yer alacak materyal çok çeşitli ortamlarda (basılı, elektronik, ses ve görüntü bantları, CDROM vb.) ve çeşitli formlarda (metin, grafik, ses, görüntü vb.) olabilir. Kütüphaneci bu noktada dengeli derme geliştirme, dokümanların yapısal ve fonksiyonel özelliklerini bilme ve denetleme sorunu ile karşı karşıyadır. Bunun yanı sıra nesnelerin fiziksel özelliği, içeriğe erişim maliyeti ve kullanıma sunma bedeli, nesnelerin kendinde bulunan ve nesnelere tarafından üretilen kullanım amacı aracılığı ile dokümana erişimi sağlar.

Öte yandan kullanım amacını ve oranını açıklığa kavuşturmak için dermenin gerçek ve tahmin edilen kullanımı bakımından değerlendirmesini yapar . Dolayısıyla dermeyi yeni gereksinimlere uyarlamak ve kütüphane etkinliklerini anlayarak sistemi fonksiyonel hale getirmek kütüphanecinin başlıca amacıdır.

Kütüphanecinin etkili hizmetler sağlamasına etki eden dış kaynaklı etmenler de vardır; örneğin kaynak ayrımı. Ülkenin ekonomik koşulları kaynak ayrımına yön verebilir yada kaynakları olsa bile buradan kütüphane hizmetlerine ayrılacak payı belirleyen sosyal ve kültürel yapı etkili olabilir. Örneğin: Araştırmaya ve keşfetmeye yönelik bir eğitim felsefesi olmayan, standart müfredatın uygulandığı bir eğitim sisteminde kaynak ayrılrsa da okul kütüphaneleri gelişemez ve talep yaratamaz. Diğer taraftan derme genişletilirken bazı unsurların dengelenmesi gerekmektedir. Örneğin dermenin erişilebilirliği, kütüphanenin açık olduğu saatlerin artırılması gibi. Bir başka deyişle hizmetin nitelikli kılınması kadar yararlanılması da hizmetlerin işlevselliği açısından önemlidir (Buckland, 1999).

Uygulamada gerçekleştirilen etkinliklerin odağında ise **hizmet etkinlikleri** ve dokümanlara (yada içeriklerine) erişim bulunur. Hizmet etkinliklerinde insan iletişimi ve yüzyüze etkileşim, sosyal beceriler, davranış tutum ve modelleri önem taşır. Dokümanlara etkili erişim hedefi ise enformasyon (dokümanların kullanıcı gereksinimlerini karşılama yeterliliği ve kullanım oranları) ve insan faktörü açısından değerlendirilebilir. Burada sosyo-psikolojik, eğitimsel, etik ve ekonomik sorunlar yaşanır. Bunun yanı sıra uygulama ve hizmete yönelik etkinlikler, yönetim, idare ve planlama gibi **destek etkinlikleri** de gereklidir.

Bu bağlamda kütüphanecilik eğitim programları kütüphaneciliğin uygulama, hizmet ve destek etkinliklerinin gerektirdiği becerileri üretmek ve kütüphanecilik alanındaki gerekli araştırma perspektifini sağlamak durumundadır.

Kütüphanecilik aynı zamanda disiplinlerarası niteliği olan bir disiplindir. Top-

lumun her düzeyine hizmet veren kurumlarıyla ortak paylaşım alanları yaratmaktadır. Bu kurumların içinde yer aldığı ağlar aracılığıyla ve teknolojik ürünlerin avantajlarını kullanarak yalnız kendi duvarları içinde değil çok daha geniş coğrafi alanda kullanıcıların bilgi ve dokümanlara erişimini eşitlik ilkesini gözönünde bulunduran bir yaklaşımla sağlar. Kütüphanecilik bu bağlamda sosyal bir bilimdir. Ancak kütüphaneciliğin disiplinlerarası niteliği Piaget'nin "Bilimler Sistemi"ne dayandırılarak daha iyi açıklanabilir.

Disiplinlerarası Olma

Piaget'nin bilimler sistemi, disiplinlerarası karşılıklı dayanma durumunu disiplinlerdeki temel olgular ve bunlar arasındaki ilişkiler bağlamında açıklar. Disiplinlerin birbiriyle karşılaşması ve bunun sonunda ortaya çıkan disiplinlerarası durumu, **problemler zemininde** aramak gerektiğini söyler. Bir problem durumu, problemin belli bir yönü ile ilgili bağlayıcı olası kavramlar yaratabilir Bu birleştirici kavramlar, disiplinlerarası karşılaşmayı sağlar. Karşılaşma problemin ürettiği bir arayüz olarak nitelenebilir. Bir problemin ürettiği arayüz yani disiplinlerin karşılaşması disiplinlerin çeşitli görünüş ve alanları arasındadır (Rawski, 1973: 124). Karşılaşmanın başarı ya da başarısızlığı sorgulamanın niteliğine bağlıdır. Yani problem dikkatlice analiz edilmeli kavranmalı ve uygun prosedür ve eylemler kullanılmalıdır (Rawski, 1973: 124). Problemler bağlamında disiplinlerin karşılaşmasını denetleyebilmek için karşılaşmanın nereden kaynaklandığını bilmek gerekir. Belirli örneklerle ele alındığında bunun dereceli olduğu görülür. Bir başka deyişle disiplinlerin birbirine dayanması ve birleşmesi ile biçimlendiği simetrik düzey ve bir disiplinin geliştirdiği sonuçlardan yararlanılması ile ana disiplinden giderek ayrılan alanların ortaya çıktığı asimetrik düzey (Rawski, 1973: 132).

Piaget'nin bilimler sisteminde açıkladığı disiplinlerarası olma durumuna dayanarak kütüphaneciliğin disiplinlerarası olma durumu incelenebilir. "Disiplinlerin karşılaşmaları" ve "disiplinlerarası durum" açısından kütüphaneciliğin, şu iki noktada disiplinlerarası bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir:

1-Kütüphaneci olma sıfatıyla;

2- Hizmet verdiği konu alanları, onların literatürü ve araştırma ilgileri bakımından.

Bu iki durum şu gerçeğe ilişkilendirilmiştir. Kütüphanecilik yalnızca (2)'de sergilenen ilgisi bakımından değil fakat aynı zamanda (2)'de belirtilen duruma uygun eylemleri (etkili ve verimli yönetim) bakımından da disiplinlerarası olma ile ilgilidir. Bu, profesyonel bir ilgidir. Yani kütüphaneci hizmet verdiği konu alanlarındaki yapıları, kavramları, literatürün özelliklerini, konulara ilişkin erişim uçlarını saptama bakımından terminolojiyi bilmelidir ki kullanıcısının gereksinimini formüle edebilsin, onun aradığı kapsam ve derinlikteki dokümanları ve

dokümanlar üzerine bilgiyi sunabilirsin, yanı sıra materyalin organizasyonunu gerçekleştirebilirsin Burada söz konusu olan kuram ve uygulama arasındaki tartışmadır. Bu noktada kütüphaneciliğe iki açıdan yaklaşılabilir: “Bilme” ve “yapma”.

Tabandan yaklaşıldığında mesleki etkinlikte temel motif yapmadır. İlk göze çarpan hedef bilgi kayıtlarının, insanların ve makinaların etkili yönetimi ile ilgili alınması gereken kararlar için gereksinilen beceriler aracılığı ile denetimin sağlanmasıdır (Rawski, 1973: 132).

Kullanıcı gereksinimlerinin ifadesi olan “anlık sorular” karşısında kütüphaneci nelerin yapılması gerektiğine karar vermeli, pragmatik bir araştırma yapmalıdır. Kütüphaneci yürüteceği araştırma ile önemli deneyimler kazanır ve araştırma sırasında kullanılan teknikler bağlamında bilgi birikimi oluşturur. Aynı zamanda problemle ilgili alanın bütününe ve sınırlarına yönelik sistematik çabalar, ortaya koyabilir.

Yukarıdan yapılan bilimsel sorgulamada ise temel motif “bilme”dir. Buradaki pragmatik araştırma kütüphaneciliğin bütün alanlarını içerir. Kütüphanecilik etkinliklerinin dayandığı ilke, varsayım ve sorunların mantıksal kökenini ve bu epistemik tabanla bağlantılı araştırmaları yapar. Burada gerçekleştirilen araştırmalar yukarıda belirtildiği gibi mesleki etkinlik sırasında gerçekleşen anlık soruların rastlantısal durumu bağlamında değil yapı ve fonksiyonların sistematik ilişkisi bağlamında belirgin hale gelir. Dolayısıyla odak nokta belirli, olası, acil durum görevleri ve görevlerin mesleki etkinlik alanındaki ve karar vermedeki gücüne ilişkin problemlerin yanıtlarını arama değil, fakat mesleki bütün bağlamında değerlendirilmesidir (Rawski, 1973: 133).

Kütüphaneciliğin disiplinlerarası niteliği, kütüphaneciliğin problem alanı içinde;

- 1- Hedefler ve ilkeler ile ilgili problemler,
 - 2- Etkinlikler,
 - 3- Temel özellik ve fonksiyonlar
- Bağlamındaki yaklaşımlarla ortaya konmalıdır.

Kütüphanecilik Alanındaki Gelişmeler

19. yüzyılın son çeyreğinde kütüphanecilik, profesyonel bir iş olarak görülmeye başlandı. Örgütsel ve eğitimsel yapılanma girişimleri, mesleki gelişim ve disiplinler tabanın oluşturulması bakımından yeni bir süreci tetikledi. 1920’lerde ise kütüphanecilik bir bilim dalı olarak kabul edildi (Machlup and Mansfield, 1983: 349).

Özellikle Chicago’da kurulan kütüphanecilik bölümü, kütüphanecilerin eğitiminin niteliğini yükseltmeyi ve doktora programları ile alana yönelik araştırma-

ları geliştirmeyi kendine misyon edinmişti. Bölümün hedefi kütüphaneleri ve sorunlarını yeni bakış açılarıyla ele almaktı. Yeni bakış açıları sosyal ve tarih bilimlerinin akademik araştırma yöntemlerinden sağlandı. Bu yöntemler alanın profesyonel bilgisine taban oluşturan uygulama deneyimleri yerine geçirilmek üzere sunuldu (Machlup and Mansfield, 1983: 350).

Öte yandan bilginin kayıtlı bulunduğu ortamlardaki çeşitlenme ve nicelik artışı bunun yanı sıra mikrofotografıcılıkla başlayan daha sonra enformasyon ve iletişim teknolojileri biçiminde kendini gösteren yeni teknolojik gelişmeler, daha çok dokümanı daha çok kullanıcı için elde edilebilir kılma ve doküman dünyasını daha etkili ve verimli bir biçimde yönetme gibi konularda duyulan kaygı, yeni akımların doğuşuna neden oldu.

Kendilerini bibliyografyacı, dokümantalist ve enformasyon uzmanı olarak adlandıran yenilikçi kütüphaneciler, daha sonraları alanlarının bilim olduğunu söylemişlerdir. Aslen fizikçi olup daha sonra enformasyon bilimcisi ve Chicago Kütüphanecilik Bölümü başkanı olan Don Swanson, “*kütüphanecilik eğitiminin entelektüel esasları*” konusunda düzenlediği konferansın açış konuşmasında yapay ayrılıkların anlamsızlığını şöyle ifade eder; “*Enformasyon bilimi, teknolojisi, erişimi ile dokümantasyon alanları ayrı konularmış gibi değil kütüphanecilik bilimiyle bütünleşik parçalar olarak ele alınacaktır...Böylelikle biz enformasyon biliminin kütüphane biliminin bir parçası olduğu ya da tersi ile ilgilenmeyeceğiz. Fakat bir kütüphanecilik bölümünde eğitim sürecinin her iki bilim dalını da yeterince ele alacağını varsayıyoruz*” (Machlup and Mansfield, 1983: 353).

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerden belki de en çok ve en çabuk etkilenen kurumlar kütüphaneler ve teknolojinin adaptasyonu ile uğraşan kütüphaneciler olmuştur. Bibliyografik kayıtların elektronik ortama aktarılması, indeksleme ve tarama hizmetlerinin geliştirilmesi, ağlara açılma, veri transferi, işlemlerin elektronik ortamda gerçekleştirilmesi gibi birçok etkinlik alanında çözümlenmesi gereken sorunlar, profesyonel kütüphaneci ve enformasyon uzmanlarını hemen hemen ayırt edilemeyecek biçimde biraraya getirmiştir.

Daha çok geleneksel bir yapıyı ifade eden kütüphanecilik terimi artık içeriği değişen bir disiplini yeterince ifade edemez hale gelmiştir. Bu nedenle kütüphanecilik bölümlerinin isimleri yeni gelişmeleri yansıtacak biçimde değişmektedir. Söz konusu kurumlardaki öğretim programlarının birçoğu şimdi bilgisayar, programlama, veritabanı oluşturma, yönetim ve geliştirme, bilgi depolama ve tarama, çeşitli türdeki bilgi üretici ve kullanıcılarının davranış karakteristikleri gibi dersler içermektedir. Kütüphanecilik bölümlerindeki isim değişiklikleri bir başka güncel eğilimi de yansıtmaktadır. Bu bölümlerden mezun olanlar kütüphaneci olmanın yanında enformasyon uzmanı, analisti ve danışmanı olarak bilgi yönetimi gibi işlerde çalışmaya başlamışlardır Kütüphaneciler geleneksel kütüphane işlerine artık belge yönetimi, ofis uygulamaları, araştırma ve sistem analizleri gibi işlerin değişik yönlerini katarak enformasyon merkezi, veri arşivi gibi adlar ve-

rilen yerlerde çalışmaktadırlar. Artık bu bölümlerden mezun olanların kütüphaneler dışında formasyonlarına uygun yapabilecekleri benzeri işler bulunmaktadır.

Sonuç

Kütüphanecilik, toplumdaki bilgi sorunu ile ilgilenir; görüşünden yola çıkarak bilgi sorununu, bilgi kuramının birey-nesne ilişkisini ve bu ilişkinin ürünü olan bilgiyi irdeleme biçimini temel alarak açıklamaya çalıştık. Bunun yanı sıra çağdaş bilgi kuramının teori-pratik birlikteliği konusundaki yaklaşımı, kütüphaneciliğin hizmet ve disiplinler yapısı arasındaki ilişkiyi göstermede koşutluk sergilemesi nedeniyle kütüphaneciliğin uğraş/problem alanını belirleme yaklaşımı olarak benimsenmiştir.

Bu çerçevede ele alındığında kütüphaneciliğin dışarıdan motive edilen karmaşık bir problem alanına sahip olduğu görülür. Bu problem alanı içinde kütüphanecilik, toplum-doküman nesnelere sahip oldukları özellikler ve varıksal karakterlerini belirleyerek bu iki nesne türü arasında "gereksinim"e dayalı ilişkinin kurulabilmesi ve sistematik biçimde düzenlenebilmesi için gerekli etkinliklerde bulunur. Problem alanı içinde etkinlikler kütüphane, hizmet ve destek etkinlikleri olmak üzere üç kategoride ele alınabilir. Her bir kategori içinde yer alan sorunların çözümü uygulama ve disiplinler bağlamda gerçekleştirilecek sorgulama ile olanaklıdır. Sorgulama konusu olan nesne ve olgular disiplinin başka disiplinlerle karşılaşma ve disiplinlerarası olma durumunu yaratır. Kütüphanecilik açısından bu durum, teori-uygulama bağlamında bilme ve yapma durumlarıyla açıklanmıştır.

Bunun yanı sıra kütüphaneciliğin örgütsel yapılanması ve eğitiminin kurum-sallaşması bilimsel bir disiplin olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur. Diğer taraftan bilgi teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, kütüphanecinin formasyonunu ve problem alanını değişikliğe uğratmıştır. Özellikle yeni teknolojiler bilginin kaydedildiği ortamları, bilginin depolanma ve erişim biçimlerini ve bilginin paylaşım ve iletim yollarını değiştirmiştir. Bunun doğal sonucu olarak kütüphanecilik ve enformasyon bilimleri niteliği değişen problem alanında ortaklaşa etkinliklerde bulunan bileşik bir disiplinler yapısı ve uygulama alanı içinde kendilerini bulmuşlardır. Dolayısıyla eğitim kurumları söz konusu değişimi yansıtacak biçimde programlarını ve isimlerini değiştirmektedirler.

Kaynakça

- Akarsu, Bedia. (1979). *Felsefe terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK.
- "Brief Jesse Shera Bio-Bibliography", (1998) [Çevrimiçi] Elektronik adres:
<http://www2.msstate.edu/~jeg98/Jshera/htmltop> [10.09.2003]
- Buckland, K. Michael. (2000) ."The Academic heritage of library and information science; resources and opportunities", [Çevrimiçi] Elektronik adres:
http://www.Buckland_The Academic heritage of library and information-ALISE 2000.html [20.06 2003]
- _____. (1999). "Library services in theory and context; chapter 20: Some problems reconsidered", [Çevrimiçi] Elektronik adres:
<http://www.sunsite.berkeley.edu/Literature/Library/Services/chap20.html> [20.06.2003]
- _____. (1997). "What is a document", *Journal of American Society of Information Sciences* 48 (9) 804-809 [Çevrimiçi] Elektronik adres:
<http://www.Buckland-What is a document JASIS 1997.html> [20.06.2003]
- Hançerlioğlu, Orhan. (1977). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kantor, Paul B. (2002). "Setting a theoretical foundation for library and information science", *Library Trends Current Theory in Library and Information Science* içinde. ed. by William E. McGrath 50(3) 2002; [Çevrimiçi] Elektronik adres:
<http://www.lis.uiuc.edu/puboff/catalog/trends/50-3abs.html> [15.06.2003]
- Kemp, D.Alasdair. (1976). *The nature of knowledge : an introduction for libraries*. London : C.Bingley.
- Machlup, Fritz and Una Mansfield, eds.(1983). *The Study of information interdisciplinary messages*. New York: John Wiley and Sons.
- Rawski, Conrad.(1973). "Interdisciplinarity of librarianship", *Toward a theory of librarianship; papers in honor of Jesse Hawk Shera*. içinde (116-147). Ed by. Conrad Rawski Metuchen, NJ: The Scarecrow Press.